

Спасителни разкопки на Филм повен

9 октомври 1961 г. - понеделник

Започваме работата на местото, където през ноември 1960 г. с трактор бе открит къс от мозайчна настилка.

С двама работници почистваме терена от остатъците от силажни купчини, разположени на това място.

10 октомври

Работят 2 души. Облачно ветровито време.

Продължава разчистването на купчините пръст от двете страни на плитките силажни траншеи. Никакви разкопки не се откриват подемно, нито в преобърнатата с трактора пръст.

11 октомври

Работят 7 души. Променливо време.

Установява се местото на открития през 1961 г. мозайчен къс и ограничаващата го стена. Поставяме ориентировачна мрежа. Започваме свалянето на най-горния пласт.

12 октомври

Работят 9 души. Ясно време.

В разкопаваната площ се открива едната от стените, ограждащи мозайката. Това е външната стена, която извива във форма на дъга. Градена е от речен камък и бял хоросан. Стената е запазена на 40-45 см. над пода на мозайката. На тази височина е изградена от камък като на места в най-горната запазена част е изравнявана с парчета тухли. Външното лице на стената се проследява с тесен изкоп, докато в оградената от нея площ се покае изцяло на пластове. Никакви находки, освен късове тухли.

13 октомври

Работят 12 души. Ясно време.

Продължава разкопаването отвън на външната стена, която огражда мозайката. Досега сме открили голяма част от нея във форма на четвърт

кръг. С външната си страна стената е обърната към северо-запад, дъгата се отваря към югоизток. Отвън към стената са прибавени на разстояние един от друг контрафорси.

Насипът над ограденото пространство се сваля равномерно. Оставяме един пласт непосредствено над мозайката за разчистване с ножове и шпакли. Насипът е наситен с парчета от тегули.

14 октомври

Работят 12 души. Променливо време.

В северния си край дъговидната стена, която огражда отвън мозайката опира до друга стена, конструктивно свързана с нея, която продължава в северна посока. Изследваме външната стена по цялото ѝ протежение.

На юг дъговидната стена завършва, като и тук опира в друга, конструктивно свързана с нея, която върви в източна посока и за сега не е проследена. Ъгълът е оформен с тухли и половинки отчупени тухли с размери 32 x 32 x 4 см.

При ъгъла стената е широка 63 см. на 5.05 м. от ъгъла към стената е прибавен контрафорс, който се отделя с фуга от 2-3 см. от нея. Този контрафорс е дълъг 56 см. и широк 33 см. Граден е по същия начин както и стената. При този първи контрафорс стената е дебела 58 см.

На 7.13 м. от първия контрафорс е изграден друг, дълъг 58 см. и широк 34 см. При втория контрафорс дебелината на дъговидната стена е 55 см.

На 6.85 м. от втория контрафорс е изграден трети дълъг 60 см. и широк 32 см. При третия контрафорс дебелината на дъговидната стена е 54 см.

Освен тези три почти еднакви по размери контрафорси по-късно изглежда са били построени два допълнителни. Единият от тях е изграден между началото на дъгата /от юг/ и първия редовен контрафорс, на 1.45 м. южно от него. Той е дълъг 58 см. и широк 53 см., в надземната

си част е изграден от тухли. Прилепен е към стената без конструктивна връзка с нея. Другият допълнителен контрафорс се намира между първия и втория редовни, на 2.06 м. от втория. Той е изграден само от речен камък и хоросан и представлява всъщност една стена, дълга 1.85 м., която опира с дебелината си в дъговидната стена. Дебела е 57 см.

16 октомври

Работят 14 души. Времето ясно.

Продължава разчистването на мозаичния под в източна посока. В източната част мозаиката е силно повредена. На някои места е запазена само хоросанената подложка, а на други места и тя е унищожена до пръстта. Най-разрушена е мозаиката покрай вътрешната ограничителна стена. До края на деня завършваме грубото почистване до местото, където към север от дъгата се отклонява права стена.

Същевременно се работи в противоположния - южен край на дъгата.

17 октомври

Работят 14 души. Времето добро.

Както се установи вече, в южния край външната стена на дъгата опира и се свързва конструктивно с друга стена, която върви в източна посока. Разчиства се тази стена. Тя има същият градеж от речен камък и бял хоросан. В самия югозападен ъгъл са запазени 1-2 реда /непълни/ от тухли, които оформят ъгъла. Стената е широка 0.60 м.

На 3.50 м. от югозападния ъгъл в южна посока се издава друга стена перпендикулярна на тази със същия градеж, деб. 0.62 м. Проследяваме тази стена само на 1 м. в южна посока и оформяме връзката ѝ със стената, която върви на изток. Тя /последната/ се разкрива на протежение от 15.50 м. и завършва без лице, разрушена.

Едновременно се проучва пространството северно от стената с посока изток-запад, между външната дъговидна стена и тази. В този участък мозаиката е почти изцяло разрушена. Запазени са два по-значи-

телни къса, от които единият е долепен до южната стена, а другият лежи на местото, където минава мисленото продължение в южна посока от дълговидната стеничка, която ограничава отвътре мозайката, т.е. на 3 м. от външната стена. Явно е, следователно, че тук вътрешната стена не е продължавала, това е бил един от входовете в покритата колонада. Стената, която описва вътрешната дъга на колонадата е започвала на 2.50 м. на южния зид, с който завършва колонадата с мозайката 2.50 м. е следователно ширината на входа. Източно от този къс мозайка, който лежи на самия вход се намира друг съвсем малък /около 10 x 12 м., с неправилна форма/ къс мозайка, който навлиза вече в кръга, който се затваря от колонадата, извън нейните очертания. Този къс показва, че мозаичната настилка е навлизала и вътре в кръга. Но в тази част не можах да се открият никакви други части от нея - тук тя е унищожена.

18 октомври

Работят 16 души. Облачно време.

Разкрива се вътрешната дълговидна стена, която ограничава мозаичната настилка. Тя е разрушена много ниско, на нивото на самата мозайка. Стената е градена от речни камъни, поставени с гладката си страна навън. Дебела е само 28 см., стена със слаб хоросан. На 2.20 м. от южния ѝ край /при входа в колонадата/ се откри варовикова база с прост профил, плинта 40/40 см., диаметър на кръга 32 см. Базата се издава равномерно отвътре и отвън от дебелината на стената. На 1.95 м. от тази база се откри втора, също от бял варовик и със същите размери. И двете бази лежат *in situ*. При самия вход - началото на тази стена - е имало навярно друга база, която сега липсва. Така, че и тук междуколонното разстояние е било навярно около 1.90 м. Стената бе проследена на 2.60 м. от втората база *in situ*. По-нататък тя е вече напълно разрушена. Не се откри и трета база. По думите на местни жители тук при оране "закачали" такива камъни и ги изваждали.

Съвдем малката дебелина на тази стена, слабият градеж, плиткото фундиране показват, че тя не се е издигала високо, а е играла ролята на ниска ограда между колоните, която ограничава и предпазва мозаичната настилка.

При разчистването на вътрешната дълговидна стена се намират много късове от цветен камък - бяло-розов, жълт, сив от каквито са сечени кубчетата за мозайката. На някои от тези късове личат следи от изрязването на пръчки.

До външното лице на външната стена на колонадата бе намерен къс от оловна водопроводна тръба със следния профил.

19 октомври

Работят 14 души. Ветровито, слънчево време.

Почиства се мозайката по протежението на разкритата част. Разкопава се помещението, което се издава към север от средната част на дългата на колонадата. Правим два сондажа във вътрешността на полукръга, за да установим има ли там някаква настилка. И в двата сондажа, които имат размери 1.50/1.50 м., горните 30-40 см. пръст са примесени с късове тухли, керемиди, дребен речен камък. При следващите пластове пръстта е все по-чиста, на 1 м. дълбочина не се откриват никакви останки. От 0.50 м. пръстта става по-сбита. В разреза на изкопа се очертават слаба разлика в оцветяването - горната пръст е по-черна, а долната - по-кафява. И в двата сондажа не се откриха никакви следи от настилка във вътрешността на полукръга.

20 октомври

Продължава почистването на мозайката.

Работят 12 души. Ветровито ясно време.

Продължава рамкирането на северното помещение. Помещението има правоъгълна форма и е конструктивно свързано с външната дълговидна стена на колонадата. Размерите му са: западна стена 8.57 м.; северна стена 9.25 м., източна стена 8.70 м. На юг помещението се отваря към

колонадата. Разстоянието тук между крайните външни точки на западната и източна стена е 8.70 м.

Стените са градени по същия начин, както и външната стена на колонадата - речен камък и бял хоросан. Дебелината им варира от 54 до 60 см. В средата на всяка стена отвън е изграден по един контрафорс. На западната стена той се явява на 4 м. от точката на свързването ѝ с дъговидната стена и има размери: д. 0.70 м. деб. 0.35 м. Контрафорсът на северната стена е изграден на средата и има размери: д. 0.60, деб. 0.36. Контрафорсът на източната стена започва на 4.05 м. от точката на свързването ѝ с източната дъговидна стена и има размери: д. 0.65, деб. 0.36 м.

При връзката на това помещение с полукръглата колонада от двете страни са изградени тухлени пиластри. Западният е по-голям - 0.75 x 0.93 м., а източният е 0.60 x 0.60 м. Пиластрите са градени от цели и парчета от тухли. Тухлите имат размери 29.5 x 29.5 x 3.5 см. Хоросанът е бял, поставян на пластове деб. 6 см.

21 октомври

Работят 12 души. Ветровито, облачно време.

Доразчистваме вътрешността на северното правоъгълно помещение. Насипът тук е не повече от 30-40 см. Той е наситен с парчета тухли и керемиди, парчета хоросан и мозаични кубчета в различни тонове, прави впечатление, че често се намират червени. Никакви други находки не се откриват. На няколко места във вътрешността на помещението се откриха фрагменти от запазена хоросанова подова замазка - подложка на мозайка. На две места бяха запазени *in situ* късове от мозаичната настилка, близо до западната стена, но съвсем малки,, така че фигурите не личат. Фактурата, форматът и цветовете на камъчетата са същите както и в полукръглата колонада. Нивото на мозаичната настилка в това помещение е с 21 см. по-високо, отколкото това в колонадата. Подът на помещението е бил с едно стъпало по-висок. Това стъпало при връзката с колонадата

е обезличено, но личи, че е било оформено с камъни и хоросан.

При югоизточния край на помещението с един сондаж установяваме и тук началото на дъговидна стена, която е затваряла полукръга и фрагмент от мозайчна настилка.

22 октомври

Работят 6 души. Ветровито, слънчево време..

Работи се по почистването на мозайката.

Подложката на мозайката е изработена по следния начин: върху пръстта са нареждани дребни камъни и парчета тухли и заляни с бял хоросан. След засушаването на този пласт е насипан втори в който тук-там са поставени малки парчета тухли. Повърхността е изравнена и върху нея е редена мозайката. Нареждането на мозайката е ставало на части, на пана. Вторият пласт хоросан е поставян също на части, последователно. Кубчетата имат страна от 0.5 см. до 1.5 см. Малко по-едри са кубчетата на ивиците, които ограждат паната. Употребени са следните цветове: бяло, жълто, червено, розово, розово-виолетово, три тона сиво, от които единият със синкав оттенък.

Белото е мрамор, останалите са пясъчници. Камъчетата са рязани вероятно на място, доколкото може това да се заключи от остатъците от камък със същите цветове, пръснати наоколо.

23 октомври

Работят 12 души. Ясно време.

Продължава почистването на мозайката. Същевременно правим проверки за оточняване на някои подробности в югозападния край на обекта.

При стената, която започва от диаметралната стена и върви в южна посока се открива наклонено поставена тухла, която е служела на pewno да отклонява водата.

В източна посока търсим продължението на стената по диаметъра със сондажи.

I сондаж е заложен на 15.50 м. от края на външната дъговидна

стена. Сондажът е дълъг 1.30 м. Стената се улавя на 0.25 м. дълбочина.

II сондаж е заложен на 3.25 м. от първия. Има дължина 1.20 м. Стената се открива на 0.30 м. дълбочина.

III сондаж - на 4.50 м. от сондаж № II. Дълъг 1.20 м. Стената се открива на същата дълбочина.

IV сондаж - на 4.20 м. от сондаж № 3. Дълъг 1 м. Стената се открива на същата дълбочина.

24 октомври

Работят 12 души. Ясно време.

Продължава разчистването на мозайката.

Продължава проследяването със сондажи на диаметралната стена.

V сондаж - заложен на 6.30 м. от сондаж № 4. Дълъг 1.30 м. Стената се установява.

VI сондаж - заложен на 1.30 м. от сондаж № V. До дълбочина 1.20 м. стената не се открива. Следователно тук тя е или изцяло разрушена, или на това място не е имало стена.

За да установим със сигурност, че и другата половина на полукръглата колонада е покрита с мозайка залагаме сондаж на по североизточната дъга, на 3.80 м. от началото на дъгата при връзката ѝ с издаденото на север правоъгълно помещение. На 0.25 м. се открива къс от мозайчната настилка, която на това място е добре запазена, но показва едно хлътване навътре към центъра на кръга. Сондажа засипваме.

25 октомври

Работят 12 души. Ветровито време.

От 18 октомври успоредно с разчистването на мозайката се извършва и нейното документиране с фотоснимки и чертежи. Общо взето мозайката е много повредена. Между отделните мотиви често е унищожена и самата хоросанена подложка. На други места е запазена само подложката,

а на трети мозаичните камъчета са на местото си, но напълно отлепени от хоросана. Само отделни фрагменти се крепят добре върху хоросанената подложка. При това състояние на мозайката разчистването и документирането ѝ става много трудно. След обсъждания и оглед на състоянието ѝ от различни специалисти решено бе мозайката да бъде извадена на платна в негатив и съхранена в музея докато се реши въпросът, къде и как ще бъде върната. Тази работа започва успоредно с довършването на разчистването на половината от колонадата.

Описание на откритата част на мозаичния под

Постланата с мозайка дъга на колонадата е разпределена на правоъгълни пана, запълнени с разни орнаментални композиции. Между тези правоъгълни полета са поставени изтеглени трапецовидни форми, които ги отделят едно от друго. Пространството между правата линия на правоъгълните полета и кривата на стената е запълнена с бордюри от триъгълници /покрай външната дъга/ или едноцветни полета /покрай вътрешната дъга/.

I пано

Първото пано е разположено в юго-западния край на колонадата и започва непосредствено от стената, която я ограничава от юг. Това пано е извънредно много разрушено. Вездност от него е запазен един по-значителен фрагмент до южната стена. Затова и не могат да се вземат точните му размери. Ширината му по външната стена е 2.12 м. Това пано излиза от очертанията на вътрешната стена - тук е именно единият от входовете на колонадата и навлиза в кръга. За това сега свидетелствуват само малки уагменти. Фигурата, която е запълвала това пано, не може да се определи. Запазени са части от някаква кръгла форма. Употребени са следните цветове: синкаво, бяло, жълто, розово. Фигурата е била едра, една върху центъра на паното.

I разделител

Ширина / , взета при външната дъга/ 0.81. Този разделител е

много повреден. Запазена е всъщност само горната най-широка част на разделителя, която представлява обърната надолу петолистна лилия. Листата са бели със сив контур.

Външен пояс

От I разделител по външната страна на дъгата започва пояс от триъгълници, който огражда всички пана, запълвайки пространството между тях и кривата на външната стена. Образувана е една начупена зигзагообразна бяла линия като външните триъгълници са сиви, а вътрешните жълти. Ширината на този пояс не е еднаква. Тя е по-малка в краищата на паната и по-голяма в средната им част, где то те са най-отдалечени от дъгата на стената. Повечето от външните триъгълници са унищожени в тази част на мозайката, покрай I разделител и II пано.

26 октомври

Работят 12 души. Силен вятър, ясно.

Продължава работата по разчистването на мозайката и документирането ѝ с рисунки. Почистените и заснети части се подготвят за вдигане.

Описание на II пано.

Паното има форма на правоъгълник, но леко неправилен - страната му покрай външната стена е 5.50 м., а покрай вътрешната - с около 30 см. по-малка. Точните мерки не могат да се вземат, тъй като мозайчните късове са доста разместени. Ширината на паното е около 2.50 м. /и тук изкорубването и деформирането дават известна разлика в мерките. Цялото пано е доста повредено, с дълбоки и големи пукнатини. На няколко места липсват части.

Цялото пано е оградено с рамка, широка около 34 см. Тя се състои от едно жълто поле, ш. 20 см., в което са нанизани кръгчета и елипси със сив контур, бели ивици и запълнени в средата с розово. Този жълт пояс е ограден от двете страни с триредна бяла ивица, ограничена с по един ред сиви камъчета.

Самото пано е разпределено на 24 квадрата - 3 реда по 8, които не са напълно еднакви по размери. Квадратите са запълнени с 10 вида геометрични фигури, които са разположени така, че повтарящите се фигури са в шахматен ред.

Ето и разпределението на фигурите. От ляво на десно, по ширината на паното:

1 ред: ляв долен ъгъл /при вътрешната дъга/. Зигзаговидно начупени линии, образувани от двоен ред кубчета. Редуват се цветовете: синьо-сиво, червено, жълто, бяло. Тази комбинация се повтаря.

Квадратът над тази фигура е почти напълно унищожен.

Третият квадрат /горен външен ляв ъгъл/ е също унищожен. Но по аналогия на разположението на другите фигури трябва да се предполага, че е бил запълнен с фиг. № 1 /зигзаг/.

От запазените части на фигурата на средния квадрат на този ред личат засечените ъгли на квадрата и част от окръжност. Тук вероятно е била изработена първата фигура на 2 ред /фиг. № 2/.

2 ред. Фигура № 2. В квадрата е вписан осмоъгълник, а в него кръг. Осмоъгълникът е очертан с двоен ред сиви камъчета. Там, където рамката на осмоъгълника върви успоредно със стената на квадрата, двойният ред се получава и от рамката на квадрата. Полето е запълнено с жълто. Кръгът е очертан с пояс от троен ред бели камъчета, оградени с единични сиви. Кръгът е разделен на 8 радиално разположени полета, оцветени виолетово, бяло, червено и жълто, разположени едно срещу друго еднаквите цветове. Фиг. № 2 се повтаря на същия ред при горния край на паното. Между тях е фигура № 3, която представлява диагонално разположен квадрат, вписан в квадрата. Контурите са сиво-сини и бели, триъгълните полета и вътрешният квадрат са запълнени с червено.

3 ред. В двата края на този ред е фиг. № 4 - ромб и триъгълници. Рамката на квадрата е от жълто, сиво и бяло, вътрешният квадрат е разделен със сив контур и бяло, а ромбът и триъгълниците са запълнени с жълто и червено.